

Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців

У статті аналізується сутність та компоненти позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі. Позааудиторну виховну роботу розуміють як систему виховних заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості майбутнього фахівця зі сформованою особистісною моральною культурою, творчим мисленням, відповідальністю, різнобічними інтересами і настійними прагненнями їх задоволення та дієвою конкурентоспроможністю. Акцентовано увагу на тому, що позааудиторна виховна робота є системою, що поєднує в собі такі компоненти: мету, зміст, методи, засоби, форми, принципи, які взаємозв'язані і взаємозумовлені між собою. Визначено, що метою виховної роботи у вищому навчальному закладі є підготовка студентів до виконання рольового репертуару (громадянина, патріота, професіонала, сім'янина, носія культури), який необхідний для життя в суспільстві.

Ключові слова: позааудиторна робота, виховна робота, позааудиторна виховна робота, мета, завдання, зміст, форми, методи позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку української держави вища освіта спрямована не лише на якісну професійну підготовку фахівця, а й на всебічний розвиток особистості студента.

У «Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти» наголошується, що вищі навчальні заклади мають здійснювати підготовку свідомої національної інтелігенції, сприяти оновленню та збагаченню інтелектуального генофонду нації, що забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Це повинно бути досягнуто через формування «Я»-концепції людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення студентів [7, с. 3–9]. Саме важливу роль у професійно-особистісному становленні майбутнього фахівця відіграє позааудиторна виховна робота.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання позааудиторної роботи науковці досліджували в різних напрямках. Позааудиторну роботу визначають як чинник: формування комунікативної культури студентів (К. Галацин); розвитку творчої обдарованості особистості, її організаторських здібностей (Н. Галєєва, І. Карпова), професійного самовизначення студента (Т. Іванайська); формування і розвитку творчих умінь студентів (О. Медведєва); формування міжособистісних взаємин студентів та їх гуманістичних цінностей (Н. Руденко, О. Тепла). Актуальними в контексті проблеми вивчення позааудиторної виховної роботи є праці Р. Абдулова, І. Андрєєвої, С. Базарова, І. Беха, О. Винославської, Н. Волкової, В. Коваль, І. Соколової та ін.

Водночас, на сьогодні не створено універсальних теорій, які можна було б покласти в основу організації позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі, тому проведення подальших досліджень із метою підвищення ефективності здійснення виховного процесу в умовах вищого навчального закладу є актуальним і необхідним.

Мета статті – розкриття сутності та компонентів позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Позааудиторна робота є логічним продовженням аудиторних занять і проходить паралельно з ними, допомагає студентам успішно навчатися, розвиває ініціативу, сприяє розумовому, фізичному, естетичному вихованню, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує їх активність на творчу корисну діяльність.

У Педагогічному словнику позааудиторна робота трактується як спеціально організовані й ціле-спрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах навчального процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок [8, с. 167]. Нам імпує думка В. Коваль, котра позааудиторну роботу розглядає як систему взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять, щоб створити умови для особистісного розвитку студентів і їх самореалізації [6].

Незважаючи на тісний зв'язок з аудиторною роботою, позааудиторна робота має свої відмінності, а саме: участь студентів у позааудиторній роботі добровільна, на навчальному занятті – обов'язкова; позааудиторні заходи мають невимушений характер; різноманітні виховні заходи виключають контроль у вигляді оцінювання умінь, навичок, знань та єдиної програми; позааудиторна робота порівняно з аудиторною надає більші можливості для прояву самостійності студентів, їхньої ініціативності та творчості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу зробити висновок, що на сьогодні немає єдиного підходу вчених до розгляду структури позааудиторної роботи. Науковці вважають, що до основних видів позааудиторної роботи студентів належать науково-дослідна та виховна робота, практика, гуртки, секції та індивідуальна самостійна робота студентів. У своєму дослідженні ми взяли за основу структуру позааудиторної роботи студентів, запропоновану К. Галацін, компонентами якої є науково-дослідна робота студентів, що передбачає і їхню самостійну роботу, практичну підготовку студентів (проходження різного виду практик), і виховну роботу у вищому навчальному закладі [5].

У процесі наукового пошуку ми відзначили, що основними принципами позааудиторної роботи є добровільна участь у ній студентів; суспільна спрямованість; ініціатива й самодіяльність студентів; розвиток винахідливості, студентської технічної та художньої творчості; всебічна фізична підготовка; взаємодія різних форм і видів.

У контексті нашого дослідження вагомим є визначення сутності позааудиторної виховної роботи та її компонентів. Так, аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що поняття «виховна робота» вчені трактують як:

- систему виховних заходів, яка є невід'ємним складником навчально-виховного процесу і здійснюється з метою створення умов для інтелектуального та духовного розвитку студентів та їх самореалізації (Р. Абдулов);
- організацію різних видів діяльності (пізнавальної, трудової, естетичної, спортивної тощо); процес організації масових і групових форм роботи; систему виховних заходів (Л. Белова);
- систему заходів (організаційних, соціально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та соціальних), спрямованих на формування і розвиток у студентів професійно необхідних психологічних якостей, планетарного мислення, моральної самосвідомості, що забезпечує високу готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності (О. Дурманенко);
- педагогічну взаємодію суб'єктів виховання, метою і мірою ефективності якої є особистісний та професійний розвиток молодої людини, формування в неї рис громадянина своєї держави (І. Соколова);
- цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на створення позитивно-виховного середовища та організацію спільної життєдіяльності вихователів і вихованців, спрямовану на формування ціннісних орієнтацій, творчий розвиток особистості (Н. Якса).

Позааудиторну виховну роботу ми розуміємо як систему виховних заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості майбутнього фахівця зі сформованою особистісною моральною культурою, творчим мисленням, відповідальністю, різнобічними інтересами і настійними прагненнями їх задоволення (особистісний аспект) та дієвою конкурентоспроможністю (професійний аспект).

Позааудиторна виховна робота передбачає:

- формування в студентів національного світогляду, засвоєння ними системи цінностей (загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистого життя);
- розв'язання завдань професійного виховання;
- професійно-орієнтаційну, інформаційно-просвітницьку, культурно-виховну допомогу студентам;
- розвиток їхніх творчих та інтелектуальних здібностей;
- залучення до різноманітної позааудиторної діяльності за інтересами, участь у культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності;
- участь у громадських, культурно-освітніх, культурно-виховних заходах на рівні студентських академічних груп, факультетів, інститутів;
- роботу з активом курсу, факультету, університету: виховання навичок організаторської роботи з колективами академічних груп; сприяння роботі рад студентського самоврядування в гуртожитках, на факультетах [4, с. 34–35].

Позааудиторна виховна робота є системою, що поєднує в собі такі компоненти: мету, зміст, методи, засоби, форми, принципи, які взаємозв'язані і взаємозумовлені між собою.

Мета виховної роботи у вищому навчальному закладі – підготовка студентів до використання рольового репертуару (громадянина, патріота професіонала, сім'янина, носія культури), який необхідний для життя в суспільстві. У цьому контексті З. Бондаренко зазначає, що для цілеспрямованого формування особистості майбутнього фахівця, його підготовки до виконання професійних функцій створено програму виховання студентів на період навчання [3, с. 446–447]. Програма виховання – формально або неформально обґрунтований і технологічно забезпечений алгоритм досягнення поставленої мети, де принциповою позицією в її побудові є надання учасникам програми реального вибору різних позицій (участі або неучасті в програмі, окремих блоків програм, форми участі тощо) [4, с. 98]. Така програма ґрунтується на меті виховання і відображає якості, які необхідно сформулювати в майбутніх фахівців, намічені завдання та зміст, що мають бути реалізовані для її досягнення.

З огляду на пріоритетні засади гуманістичної педагогіки, основним завданням виховної роботи у вищій школі є створення умов для саморозвитку, самовираження і самореалізації особистості. У цьому контексті Р. Абдулов зазначає, що виховна робота зі студентами передбачає виховання патріотизму в молодій людині, формування її громадянської зрілості, політичної культури, духовно-естетичних якостей, працелюбства (як вищої моральної цінності), національно усвідомленої громадянської позиції, усвідомлення своїх прав і свобод [1].

Розв'язання завдань виховання студентів передбачає чітку організацію їх провідної діяльності, яка слугує виховній меті. У студентському віці, який характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного й соціального розвитку, – це навчально-професійна та виховна робота.

Зміст виховної роботи у вищому навчальному закладі визначається такими напрямками виховання: формування світогляду та ціннісної свідомості особистості, естетичне, етичне, громадянське, патріотичне, естетичне, трудове, фізичне, екологічне та сімейне виховання. Тому виховна робота з молоддю має бути спрямована на те, щоб кожен студент відчував себе причетним до подій у країні та в стінах рідного навчального закладу; відчував себе відповідальним за результати колективно-творчої праці, розвивався на традиціях доброго ставлення до інших, був відповідальним за свої дії та вчинки.

Як свідчить аналіз поглядів науковців, широко в позааудиторній виховній роботі використовуються і традиційні, і інтерактивні методи виховання. Серед традиційних найбільш поширеними є лекція-бесіда (надає можливість установа прямого контакту лектора зі слухачем); лекція-диспут (протягом якої відбуваються не лише відповіді на окремі запитання теми, а й вільний обмін думками між лектором та аудиторією в інтервалах між логічними поділами лекційного матеріалу); проблемна лекція (відбувається розв'язання певних проблем, які формулює лектор у ході занять); лекція-вікторина (потребує постійного звернення до практичного (чи життєвого) досвіду слухачів); лекція-консультація (побудована на роз'ясненні найбільш складних або важливих запитань із теми, які безпосередньо ставлять слухачі лекторові; можливий вільний обмін думками); лекція-прес-конференція (на яку запрошують фахівців, експертів, консультантів; застосовується для розгляду складних та широкоформатних тем, де рівень компетенції конкретного викладача вже недостатній; іноді цей вид занять носить назву «круглого столу») та ін. [2, с. 52]. Серед інтерактивних методів виховання студентів, які поширені у виховній практиці вищих навчальних закладів, ми визначили дискусії в стилі телевізійного ток-шоу, дискусії у формі симпозіуму, сократівські діалоги, дебати, моделювання конкретних ситуацій, метод можливих варіантів («Дерево рішень», «Мозкова атака», метод проєктів, метод кейсів, тренінги та ін.). У позааудиторній виховній роботі дієвими є такі форми роботи зі студентською молоддю: колективні, індивідуальні та групові (круглі столи, рольові ігри, тренінги, модерації, «Дискусійні гойдалки»), які передбачають опанування студентами різних способів поведінки.

Ефективність позааудиторної виховної роботи забезпечується дотриманням таких фундаментальних принципів: науковості (побудова освіти і виховання на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки); природовідповідності (врахування в роботі психологічних, фізіологічних, індивідуально-типологічних та психолого-педагогічних особливостей сучасного студента, багатогранної цілісної природи людини); культуровідповідності (органічний зв'язок виховної роботи з історією

народу, його ментальністю, мовою, культурними традиціями, звичаями, обрядами, народним мистецтвом, ремеслами і промислами; забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь); принцип пріоритету діяльнісного підходу (використання таких технологій виховання, цільових програм, що активізують духовний пошук особистості та творчу діяльність); гуманізації (стверджує людину як вищу цінність, дає можливість поставити в центр уваги виховної роботи особистість, забезпечити умови для її творчого розвитку, формування людяності, милосердя, чуйності); демократизму (співробітництво, співтворчість педагогів і студентів, повагу до суверенітету особистості студента); єдності освіти і виховання (забезпечується в процесі організації навчального процесу й за його межами впродовж усього терміну навчання і полягає в тому, що освітня та виховна діяльність повинна знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну); диференціації та індивідуалізації виховного процесу (врахування індивідуальних особливостей студентів, стимулювання активності та розкриття творчої індивідуальності кожної особистості); послідовності, систематичності (забезпечення плановості, постійності, забезпечення новацій і спадкоємності, ускладнення завдань, урізноманітнення напрямів, форм, методів виховної роботи у вищому навчальному закладі).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, демократичні перетворення в сучасному суспільстві зумовлюють переосмислення призначення, а отже, змісту й у цілому концептуальних позицій позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах. Позааудиторна виховна робота у вищому навчальному закладі передбачає реалізацію системи заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості майбутнього фахівця зі сформованою особистісною моральною культурою, творчим мисленням, відповідальністю, різнобічними інтересами і настійними прагненнями їх задоволення (особистісний аспект) та дієвою конкурентоспроможністю (професійний аспект). Позааудиторна виховна робота буде ефективною, якщо чітко окреслено мету та її завдання, визначено зміст, оптимально підбрано методи, засоби, форми реалізації цього змісту та здійснюється з дотриманням принципів виховання. З огляду на це, об'єктивною потребою вищої освіти є необхідність створення сприятливих умов для самореалізації і розвитку кожного студента, урахування індивідуальних запитів та інтересів, стимулювання внутрішньої потреби до формування успішної особистості, здатної самореалізуватися в соціумі як професіонал, громадянин, сім'янин, носій культури.

Джерела та література

1. Абдулов Р. М. Организация внеаудиторной воспитательной работы со студентами (негосударственные высшие учебные заведения) : уч.-метод. пособие / Р. М. Абдулов. – Павлоград : ЗПИЭУ, 2003. – 137 с.
2. Бартків О. С. Система виховної роботи у Педагогічному інституті / О. С. Бартків, Є. А. Дурманенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2011. – № 17. – С. 49–52.
3. Бондаренко З. Особливості виховної роботи зі студентами / З. Бондаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К. : [б. в.], 2012. – С. 446–447.
4. Волкова Н. Педагогіка / Н. Волкова. – К. : Академвидав, 2007. – С. 98.
5. Галацин К. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / К. Галацин. – Умань, 2014. – 20 с.
6. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Ю. Коваль. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/kov
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1996. – № 13. – С. 2–15.
8. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – С. 167.

Смалько Оксана. Внеаудиторная воспитательная работа как фактор профессионально-личностного становления будущих специалистов. В статье анализируются сущность и структура внеаудиторной воспитательной работы в высшем учебном заведении. Внеаудиторная воспитательная работа характеризуется как система воспитательных мероприятий, направленных на воспитание высокообразованной личности будущего специалиста со сформированной личностной нравственной культурой, творческим мышлением, ответственностью, разносторонними интересами и настоятельными стремлениями их удовлетворения и действенной конкурентоспособностью. Акцентируется внимание на том, что внеаудиторная воспитательная работа является системой, сочетающей в себе следующие компоненты: цель, содержание, методы, средства, формы, принципы, которые взаимосвязаны и взаимообусловлены между собой. Определено, что целью воспитательной работы в высшем учебном заведении является подготовка студентов к выполнению ролевого репертуара (гражданина, патриота, профессионала, семьянина, носителя культуры), который необходим для жизни в обществе.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, воспитательная работа, внеаудиторная воспитательная работа, цель, задачи, содержание, формы, методы внеаудиторной воспитательной работы в высшем учебном заведении.

Smalko Oksana. Extracurricular Educational Work as Factor of Professional and Personal Formation of Future Experts. In article the essence and structure of extracurricular educational work at a higher educational institution is analyzed. Extracurricular educational work is understood as system of the educational actions directed on education of the advanced identity of future expert on developed personal moral culture, creative thinking, responsibility, versatile interests and insistent aspirations of their satisfaction and effective competitiveness. The attention that extracurricular educational work is the system combining the following components is focused: the purpose, the contents, methods, means, forms, the principles which are interconnected and interdependent among them. It is defined that the purpose of educational work at a higher educational institution is training of students for performance of role repertory (the citizen, the patriot of the professional, the family man, the culture carrier) which is necessary for life in society.

Key words: extracurricular work, educational work, extracurricular educational work, the purpose, means, the contents, forms, methods of extracurricular educational work at a higher educational institution.

Стаття надійшла до редколегії
25.06.2014 р.